

Електронна демократія: переваги застосування, зарубіжний досвід, етапи та проблеми розвитку в Україні

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В даній статті подані результати дослідження, які направлені на вирішення питань щодо впровадження електронної демократії в Україні. На прикладі інших держав показано, що електронна демократія стала можливою завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій з метою посилення демократичних інститутів, участі громадян у політичній діяльності.

Ключові слова: електронна демократія, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет

Abstract

The article presents the results of research aimed at addressing issues of introduction of e-democracy in Ukraine.. On the example of other countries shown that e-democracy is made possible through the use of ICT to enhance democratic institutions, citizen participation in political activities.

Keywords: e-democracy, information and communication technology, Internet

Поняття “електронна демократія” розглядають у двох смислах. Говорячи про електронну демократію у вузькому розумінні, мають на увазі застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для забезпечення (електронного супроводу) прав громадян. У цьому разі змінюється лише технологічний бік подання заяв, звернень, запитів органам влади від імені громадян. Тобто, використовуючи своє законне право на отримання певної довідки, громадянин може звернутися до інстанції письмово, а може, наприклад, користуючись електронною поштою. Електронна демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до вирішення різноманітних суспільно-політичних завдань. Прикладом може бути інтерактивна участь жителів у засіданні місцевої ради. Під час трансляції засідання в Інтернеті кожен зацікавлений може висловити своє ставлення до рішень ради, виступів депутатів, і відтак – вплинути на позицію органу влади.

Переваги впровадження електронної демократії такі:

- істотне зниження витрат на здійснення демократичних процедур;
- зниження витрат на інтерактивні форми взаємодії з громадянами, що дозволяє органам державної влади більш повно враховувати думки різних соціальних груп при прийнятті рішень;
- залучення громадян до прийняття рішень на більш ранніх стадіях і в більш тісній формі;
- залучення суспільних груп громадян з обмеженими можливостями, яким складно забезпечувати свої громадські права за «традиційними» формами демократичної участі;
- зміцнення довіри громадян до держави за рахунок іміджевих функцій нових комунікаційних каналів, створення у громадян ілюзії участі в прийнятті рішень [1].

Комітетом міністрів Ради Європи у 2009 р. рекомендовано, щоб при впровадженні урядами електронної демократії було дотримано певних умов. Зокрема, електронна демократія має:

- повністю задовольняти зобов'язання щодо прав людини і фундаментальних свобод і принципів, які регулюють місцеву організацію демократичного управління;
- підвищувати ефективність демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів;
- доповнювати традиційні демократичні процеси для посилення участі суспільства в політичних процесах;
- підтримувати і посилювати довіру громадян до демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів;
- підтримувати демократичну роль таких посередників між громадянами і державою як демократичні інститути, політичні діячі та ЗМІ;

- забезпечувати підвищення прозорості, підзвітності, участі, субсидіарності та соціальної згуртованості;
 - пропонувати можливості для змістовної та ефективної громадської дискусії та участі у всіх етапах демократичного процесу, відповідального за потреби і пріоритети народу;
 - бути частиною збалансованих і орієнтованих на громадян правил і норм, включаючи закони.
- Реалізація цих та інших вимог передбачає наявність певних форм електронної демократії - прямих та непрямих.[2]

Найпростіша непряма форма електронної демократії – голосування через Інтернет. Це найпростіший спосіб, який вимагає лише чисто технічних рішень: ідентифікація виборця, захищеність протоколів даних, моніторинг ходу голосування. Дослідник Стівен Кліфт наводить один з варіантів подібного голосування – виборцю надсилається електронною поштою бюлетень. За цим бюлетенем виборець або дзвонить на вказаний в ньому номер (він може бути одноразовим), де залишає повідомлення про свій вибір, або ж голосує цим бюлетенем через захищене з'єднання через Інтернет, надсилаючи свій цифровий підпис. Подібний експеримент було проведено у Великій Британії у 2002-2003 рр. парламентською групою з електронної демократії. У цьому експерименті брали участь не лише виборча комісія, а й найбільші академічні установи. У двох великих містах – Шеффільді та Сент-Олбансі відповідно три та дві виборчих дільниці надали можливість виборцям проголосувати через Інтернет. Із загальної кількості виборців цим правом скористались відповідно 35% та 40%, причому явка підвищилась на 10% у порівнянні з минулими виборами, що свідчить про те, що така форма голосування громадянами цілком схвалена, хоча загальну оцінку експерименту дати важко. Другою подібною формою є надання громадянам можливості обговорення рішень місцевої ради чи навіть парламенту. В рамках подібної форми чільну роль відіграє наявність доступу до Інтернету, а також відповідних технічних рішень, таких як форуми, блоги та чати. Подібний експеримент було проведено в Італії, в місті Болонья у січні-лютому 2002 р., коли було створено структуровану систему онлайн-дебатів в рамках проекту «Demos», причому перша тема для публічного обговорення стосувалась дорожнього руху. Практично було створено Інтернет-форум, який регулярно моніторився місцевими органами самоврядування, і де громадяни могли вільно висловити свою думку. Причому було видано окрему постанову, згідно з якою місцеві органи влади повинні були активно використовувати поради громадян, відповідати на їх запитання, а також на основі дописів виділяти та аналізувати нагальні проблеми. Деяка інша схема була використана в Модені, де замість форуму створили систему сторінки новин (newsletter). Громадянин отримував можливість постійно, на поштову скриньку чи мобільний телефон отримувати інформацію про плани міської ради. Громадяни також могли надсилати запитання електронною поштою з гарантією відповіді у законодавчо встановлений час. Крім того, було створено ряд онлайн-консультаційних центрів, а також проводились онлайн-опитування.[2]

Нині близько 95% громадян Естонії сплачують податки і декларують доходи через Інтернет, 98% здійснюють електронні покупки. Усі операції із землею та нерухомістю проходять також в електронній формі. Запроваджена у 2000 р. електронна ідентифікаційна картка дає змогу оперувати банківськими рахунками, голосувати та багато іншого. Також розроблено технології, які допомагали максимально спростити обмін інформацією між різними державними службами, а також захищати кіберпростір. У цей самий час було комп'ютеризовано й забезпечено доступом до Інтернету всі школи, містечка та села Естонії. Варто також наголосити, що до цього процесу активно долучилася сама громадськість, яка за мінімальної підтримки держави навчила всіх охочих користуватися новими технологіями. Крім того, доступ до будь-якої інформації, яка не становить державної таємниці, є вільним. Тобто кожен естонець може легко знайти інформацію про те, які рішення ухвалюються в цей момент у парламенті й чим займається міністр на своєму робочому місці. Ще одним промовистим свідченням ефективності застосування ІКТ у практиці державного будівництва є приклад Ісландії, яка внаслідок кризи 2008 р. постала перед необхідністю модернізації. “Віртуальне спілкування виявилось ефективним інструментом створення нового державного устрою. Новий основний закон писався в Мережі. Ісландці відмовилися від традиційної моделі проведення формального конституційного референдуму, коли громадянам пропонують схвалити текст, підготовлений вузькою групою політиків”. Громадяни вибрали 25 представників, – раду, яка у мережі Facebook готувала проект конституції. [3]

Головна проблема при реалізації непрямой форми електронної демократії – зворотний зв'язок. Враховуючи обсяг пошти, яку отримуватиме урядовець, не можна від нього очікувати відповіді на всі листи. За даними з Інформаційного Відділу Канади, якщо відповідь на листа громадяни в середньому чекають два тижні (87% опитаних), то відповідь на електронний лист чекатимуть лише упродовж

чотирьох годин (90% опитаних). Вирішення проблеми вимагає створення відповідного відділу при уряді.[2]

В Україні розвиток електронної демократії можна розділити на 4 етапи:

I етап (2000–2001 рр.) мав підготовчий характер: визначалися найбільш загальні аспекти використання сучасних ІКТ, формувалося необхідне підґрунтя для подальших дій держави в цьому напрямі.

II етап (2002–2003 рр.) безпосередньо пов'язаний із формуванням механізмів електронного уряду в Україні, що мало на меті підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліпшення поінформованості громадян щодо діяльності цих органів та активізації зворотного зв'язку між владою і суспільством за допомогою мережі Інтернет.

III етап розпочався у 2003 р. прийняттям постанови Кабінету Міністрів України “Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний уряд” (від 24 лютого 2003 р. № 208). Цілями пропонованих заходів щодо розвитку інформаційного суспільства визначалися надання громадянам та юридичним особам інформаційних та інших послуг шляхом використання електронної інформаційної системи “Електронний уряд”, яка забезпечує інформаційну взаємодію органів виконавчої влади між собою і з громадянами, надає інформацію та інші послуги на основі сучасних інформаційних технологій. [4]

Початком IV етапу можна вважати 25 грудня 2013 р., коли розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено зміни до плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні (прийнятій 13 грудня 2010 р). У розпорядженні, зокрема, передбачалося створити інтерактивну систему проведення оцінки електронної готовності України та ввести в експлуатацію Державну інформаційну систему електронних звернень громадян. [5]

Міжнародним фондом “Відродження” було визначено основні проблеми, які заважають розвитку електронної демократії в Україні :

- упровадження технологій електронного урядування вимагає модернізації, передусім, системи державного управління, проведення ефективної адміністративної реформи;

- недосконалість процедур надання та отримання адміністративних послуг шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);

- відсутність типових підходів та типових вимог у впровадженні технологій електронного урядування;

- повільність становлення електронної демократії (можливість кожного через ІКТ взяти участь у формуванні та реалізації державної і місцевої політики);

- недостатньо ефективна взаємодія органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і недержавних громадських організацій, необхідна для вироблення і реалізації конкретних планів із впровадження технологій електронного урядування;

- низький рівень поінформованості, мотивації та навчання державних службовців, представників недержавних громадських організацій, бізнесу та населення технологіям електронного урядування.

Виходячи з цього переліку можна зробити висновок, що значна частина проблем породжена ставленням чи неспроможністю держави (з різних причин) вплинути на ситуацію. Адже й адміністративна реформа, й обмеженість у наданні адмінпослуг засобами ІКТ та інші чинники (зокрема проблеми у галузі навчання держслужбовців інтернет-технологій) – усе це компетенція насамперед органів державної влади і органів місцевого самоврядування. [1]

Безперечно, державні структури з кожним роком наближаються до застосування ІКТ в управлінні. Це вимога часу, яку неможливо обійти. Численні приклади з практики інших держав це підтверджують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Громадське обговорення стратегічних пріоритетів програмної діяльності МФВ на 2010 рік. – Режим доступу: http://www.irf.ua/files/ukr/quest_strategic_planning_2010.pdf
2. Вячеслав Трухманов/ Світовий досвід електронної демократії. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.cisp.org.ua/cisp/news.nsf/c350cde975b6be73c225755d00495127/062aee0a4db29bc5c22575df0032f31b?OpenDocument>
3. Матвиенко К. Оцифрованная государственность / Константин Матвиенко. – Режим доступа: <http://www.expert.ua/articles/8/0/10130/>
4. Аналітична записка НІСД. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/January2010/01.htm>
5. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жилияєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова ; за ред. І. Г. Малюкової. – К. : ООО “Поліграф- Плюс”, 2007.
6. Слободянюк А.В. Роль громадської думки в процесі демократизації влади (історико-соціологічний аспект) // Вісник Київськ. нац. ун-ту ім. Т.Шевченка. Серія: Соціологія. Психологія. Педагогіка. - Вип. 10. - К., 2001. - С. 17 - 20.
7. Слободянюк А. В. Участь громадян як необхідна умова е-врядування [Текст] / А. В.Слободянюк // Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні. — Вінниця : ВНТУ, 2016.

Козак Ірина Романівна - студентка групи КІ-16мс, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Бабін Євгеній Вікторович - студент групи КІ-16мс, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Слободянюк Анатолій Володимирович, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, науковий керівник лабораторії соціологічних досліджень Вінницького національного технічного університету.

Kozak Iryna R. - student, faculty of Information Technology and Computer Engineering Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa.

Babin Yevgeny V. - student, faculty of Information Technology and Computer Engineering Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa.

Slobodyanyuk Anatoly V. - PhD in Sociology, assistant professor of social and political sciences, scientific director of the laboratory of sociological researches Vinnitsa National Technical University.